

„Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 1/21/2003

Sławomir Wiankowski

Przekształcenia własnościowe i strukturalne jednostek badawczo- -rozwojowych w Polsce¹

Kontynuując temat przekształceń jednostek badawczo-rozwojowych podjęty w pierwszej części artykułu, autor dokonuje przeglądu możliwych rodzajów przekształceń strukturalnych JBR, rozważając zalety i wady poszczególnych rozwiązań.

Wyróżnionymi rodzajami przekształceń, uwzględniającymi specyfikę działalności badawczo-rozwojowej są: restrukturyzacja prawno-organizacyjna JBR, tworzenie struktur wielopodmiotowych, w tym holdingowych, oraz zastosowanie form organizacji pożytku publicznego. Autor zwraca uwagę na fakt, że mimo wprowadzenia w życie przeszło 2 lata temu sprzyjających przepisów prawa, nie udało się żadnej jednostki skomercjalizować i sprywatyzować, a zakres przekształceń strukturalnych jest niewielki. Jako główne bariery hamujące proces przekształceń JBR należy, według autora, uznać niedostatek środków finansowych na cele restrukturyzacji w budżecie i w poszczególnych jednostkach oraz brak niektórych przepisów wykonawczych do znowelizowanej ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych.

Przedstawiając możliwości wyjścia z „patowej” sytuacji JBR autor proponuje zmiany w regulacjach prawnych oraz wspomina o działaniach zapowiadanych przez Ministra Nauki, zawartych w projekcie reformy systemu finansowania nauki.

Część 2. Przekształcenia prawno-organizacyjne jednostek badawczo-rozwojowych oraz tworzenie struktur holdingowych

Restrukturyzacja prawno-organizacyjna JBR

Przekształcenia zachowujące formę prawną JBR

Sposoby przekształceń strukturalnych umożliwiających zachowanie formy prawnej JBR reguluje *Ustawa o jednostkach badawczo-rozwojowych* oraz Rozporządzenie Rady Ministrów (tzw. *rozporządzenie restrukturyzacyjne*) z 24 lipca 2001 r. (DzU 2001, nr 90,

¹ Artykuł powstał przy współpracy Jarosława Borzęckiego, z wykorzystaniem książki S. Wiankowskiego i J. Borzęckiego *Prywatyzacja i reorganizacja jednostek badawczo-rozwojowych*, Warszawa 2002. W pierwszej części artykułu opublikowanej w poprzednim numerze „Nauki i Szkolnictwa Wyższego”, przedstawiono stan jednostek badawczo-rozwojowych, cele ich restrukturyzacji oraz sposoby przekształceń własnościowych.

poz. 996). Są to: łączenie jednostek, podział jednostki i reorganizacja. Ponadto wyżej wymienione rozporządzenie reguluje procedurę likwidacji JBR, która ze względu na konsekwencje powodujące utratę bytu prawnego jednostki została przedstawiona w pierwszej części artykułu.

Łączenie jednostek

1. Łączenie pierwszego rodzaju („fuzja” jednostek badawczo-rozwojowych) polega na utworzeniu nowej JBR z dwóch lub więcej jednostek, tracących w wyniku połączenia osobowość prawną (§ 2 ust. 1 *rozporządzenia restrukturyzacyjnego*). Nowo powstała JBR przejmuje pracowników i mienie łączonych jednostek, wstępuje we wszelkie prawa i obowiązki łączonych jednostek (należności i zobowiązania) oraz uzyskuje odrębną osobowość prawną w wyniku wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego. Łączone JBR zostają wykreślone z KRS na wniosek tymczasowego kierownika jednostki. Do czasu wyboru rady naukowej (nie dłużej niż 3 miesiące) jej funkcje pełni tymczasowa rada naukowa złożona z członków rad naukowych łączonych jednostek.

2. Łączenie drugiego rodzaju („wchłonięcie”) polega na włączeniu do danej JBR innej jednostki lub kilku jednostek, tracących w wyniku połączenia dotychczasową osobowość prawną (§ 2 ust. 2 *rozporządzenia restrukturyzacyjnego*). Łączenia jednostek dokonuje organ założycielski, a w razie jego braku – organ nadzorujący, działający z inicjatywy własnej bądź na wniosek dyrektora lub rady naukowej.

Procedura postępowania organu, który dokonuje łączenia jednostek przewiduje m.in. powołanie wieloosobowej komisji, opracowanie szeregu analiz, zgromadzenie dokumentacji prawno-własnościowej oraz porozumienie się z Ministrem Nauki i Ministrem Finansów.

Główną zaletą łączenia JBR jest wzrost skali działalności merytorycznej, umożliwiający zmniejszenie kosztów jednostkowych i osiągnięcie silniejszej pozycji konkurencyjnej oraz zdobycie większego zaufania klientów i współpracujących partnerów. Drugą zaletą omawianego wariantu jest ograniczenie ryzyka osiągania przychodów na rynku, ponieważ jednostka powstała w wyniku połączenia może nadal uzyskiwać dotacje budżetowe, jako JBR. Kolejną zaletą tego typu przekształceń jest rozszerzenie oferty rynkowej, pozwalające zabezpieczyć rentowność przed wahaniami koniunktury.

Niekorzystną cechą łączenia jest ryzyko niedopasowania potencjału łączących się jednostek, co może oznaczać dla poszczególnych partnerów konieczność rezygnacji z niektórych dotychczasowych kierunków działalności i zwalnianie części personelu. Ponadto posiadanie nadmiernej nadwyżki potencjału może spowodować znaczny wzrost kosztów. Duże zagrożenie może wywołać połączenie się z jednostką mającą problemy finansowe (spowodowane przejęciem zobowiązań, zbędnego mienia itd.).

W latach dziewięćdziesiątych trzykrotnie skorzystano z formy restrukturyzacji JBR działających w sektorze gospodarki, polegającej na ich łączeniu. Tempo przemian może zostać przyspieszone przez rozpoczęty w 2001 r. przez Ministerstwo Gospodarki proces konsolidacji JBR w wybranych obszarach techniki. Świadczy o tym podjęcie przedsięwzięcia połączenia Instytutu Budownictwa i Górnictwa Skalnego z Instytutem Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej oraz z Instytutem Gospodarki Odpadami.

Podział JBR

1. **Podział pierwszego rodzaju („dezintegracja”)** polega na utworzeniu dwóch lub więcej nowych JBR z jednostki ulegającej podziałowi i tracącej w związku z tym osobowość prawną (§9 ust. 1 pkt 1 *rozporządzenia restrukturyzacyjnego*). Nowo powstałe jednostki przejmują pracowników i mienie jednostki ulegającej podziałowi oraz zostają wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego. Jednostka „dezintegrowana” zostaje wykreślona z KRS.

2. **Podział drugiego rodzaju („częściowe wchłonięcie”)** polega na wydzieleniu z danej JBR określonych komórek organizacyjnych (mienia i pracowników) oraz włączeniu ich do innej istniejącej jednostki (§9 ust. 1 pkt 2 *rozporządzenia restrukturyzacyjnego*).

3. **Podział trzeciego rodzaju („wydzielenie”)** polega na wydzieleniu z danej jednostki określonych komórek organizacyjnych i utworzeniu z nich nowej jednostki lub jednostek o odrębnej osobowości prawnej (art. 9 ust. 1 pkt 3 *rozporządzenia restrukturyzacyjnego*).

Reorganizacja JBR

Zgodnie z art. 7 ust. 1 *Ustawy o JBR* oraz §15 *rozporządzenia restrukturyzacyjnego* JBR może być poddana szerokiemu zakresowi przekształceń organizacyjnych. Reorganizacja może polegać na:

- działaniach nie wymagających zmiany struktury organizacyjnej JBR, w tym: zmianie przedmiotu lub zakresu działania jednostki, zmianie dotychczasowej nazwy, zmianie organu sprawującego nadzór nad jednostką;
- dokonaniu zmian w strukturze organizacyjnej jednostki, tzn.: likwidacji zakładu doświadczalnego, oddziału lub innej wyodrębnionej organizacyjnie części jednostki, przekazaniu lub sprzedaży wyodrębnionych organizacyjnie i gospodarczo części jednostki.

Reorganizacja pierwszego rodzaju następuje w wyniku zmiany aktu erekcyjnego jednostki oraz jej statutu. Reorganizacja drugiego rodzaju wymaga wcześniejszego zawiadomienia organu sprawującego nadzór nad jednostką i następuje w wyniku zmiany regulaminu organizacyjnego oraz, w określonych przypadkach, statutu jednostki. Zmiany w statucie zatwierdza organ nadzorujący.

Przy dokonywaniu reorganizacji istotne znaczenie ma fakt, że wprowadzone zmiany nie powodują utraty statusu JBR. Zachowanie udogodnień wynikających ze statusu JBR, szeroki zakres równocześnie dokonywanych zmian oraz niezbyt skomplikowana procedura ich przeprowadzania stanowią pozytywne przesłanki wyboru wariantu reorganizacji jako metody przekształceń JBR.

Zmiany struktury organizacyjnej JBR mogą być wykorzystane do przeprowadzenia głębszej restrukturyzacji jednostki, polegającej na likwidacji lub wyprowadzeniu na zewnątrz określonych rodzajów działalności (*outsourcing*), co może spowodować zmniejszenie kosztów i ułatwić dokonanie ewentualnych przekształceń własnościowych. Zmiany te mogą być również wykorzystane do przekształceń polegających na tworzeniu wielopodmiotowych struktur holdingowych i koncernowych. Dotyczy to zarówno JBR, jak i spółek powstałych po ich przekształceniu.

Tworzenie konsorcjów i sieci naukowych

Coraz częściej występującą formą współpracy samodzielnych pod względem prawnym i ekonomicznym partnerów gospodarczych jest **konsorcjum**. Konsorcjum jest definiowane jako okresowe zrzeszenie producentów, handlowców, ośrodków naukowo-badawczych, instytucji finansowych i innych, mających na celu prowadzenie na wspólny rachunek określonego przedsięwzięcia gospodarczego, wymagającego wkładu kapitałowego, który przekracza indywidualne możliwości poszczególnych uczestników.

Konsorcjum występuje najczęściej w formie zbliżonej do spółki cywilnej. Bardzo duże konsorcja mogą przybierać formę spółek akcyjnych, powoływanych na ograniczony czas do realizacji ściśle określonego celu gospodarczego. Organizacje typu konsorcjum są obecnie stosowane przy zawieraniu tzw. aliansów strategicznych, ułatwiających współpracę przedsiębiorstw i organizacji wielopodmiotowych.

Warunki realizacji dużych projektów badawczych oraz wspólnych inwestycji służących potrzebom badań naukowych i prac rozwojowych uzasadniają tworzenie luźnych związków jednostek badawczo-rozwojowych z udziałem jednostek sfery gospodarczej oraz innych podmiotów o zasięgu krajowym i międzynarodowym. Wymaga tego zwłaszcza realizacja projektów objętych programami Unii Europejskiej.

Jako formy takiej współpracy można wskazać:

- *konsorcja naukowe*, tworzone przez grupę JBR, w tym również z udziałem przedsiębiorców, do realizacji wspólnych przedsięwzięć w dziedzinach badań naukowych, prac rozwojowych i inwestycji służących tym badaniom i pracom oraz działalności innowacyjnej;
- *sieci naukowe*, obejmujące JBR i innych podmiotów krajowych oraz zagranicznych, zawierających porozumienie w sprawie współpracy w określonej dziedzinie badań naukowych lub prac rozwojowych.

W odniesieniu do dużych JBR, o wielobranżowym profilu badań, możliwe jest rozważenie koncepcji nawiązania współpracy ze spółką dominującą zgrupowania typu holdingowego lub koncernowego, polegającej na zagwarantowaniu JBR prawa „pierwokupu” przez podmioty zgrupowania zleceń na badania i prace rozwojowe potrzebne holdingowi, a oferowane przez JBR. Jednostki ze swej strony zobowiązywałyby się do świadczenia usług w pierwszej kolejności na rzecz spółki dominującej i innych spółek zgrupowania, po cenach rynkowych.

Uczestnictwo JBR w tego typu konsorcjum może zapewnić odpowiedni portfel zleceń z przemysłu, poprawę sytuacji finansowej i perspektyw rozwojowych oraz stworzyć dogodniejsze warunki do unowocześniania potencjału naukowo-technicznego. Niedogodnością może być konieczność przynajmniej częściowego dostosowywania się do strategii działalności zgrupowania, co grozi pewnymi ograniczeniami profilu JBR i zmniejszeniem kręgu klientów. Największa trudność polega jednak na przeprowadzeniu pozytywnego rozpoznania ewentualnego kontrahenta i skutecznym skłonieniu go do zawarcia odpowiedniej umowy.

Przekształcenie w inną jednostkę naukową

Nadanie instytutowi naukowo-badawczemu statusu państwowego instytutu badawczego

Przepisy rozdziału 2a *Ustawy o JBR*, wprowadzone ustawą nowelizującą z 26 października 2000 r., wyróżniają państwowy instytut badawczy (PIB) jako szczególną formę JBR. PIB może być tworzony wtedy, gdy oprócz spełniania wymogów ogólnie dotyczących JBR, zaistnieje potrzeba wykonywania nowego rodzaju zadań szczególnie ważnych dla planowania i realizacji polityki państwa, których wykonywanie jest niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, obronności i bezpieczeństwa kraju, działania wymiaru sprawiedliwości oraz dziedzictwa narodowego, edukacji i kultury, a także jakości życia obywateli.

Status PIB może być nadany instytutowi naukowo-badawczemu na mocy rozporządzenia Rady Ministrów wydanego na wniosek ministra nadzorującego dany instytut, uzgodnionego z ministrem właściwym do spraw nauki oraz ministrem właściwym do spraw finansów publicznych. Rozporządzenie to ma określać zadania PIB i źródła finansowania tych zadań, ze wskazaniem dysponentów środków budżetowych przeznaczonych na realizację zadań. W uzasadnieniu do projektu ustawy przewidziano utworzenie 20–30 państwowych instytutów badawczych. Zakres zadań PIB szczególnie ważnych dla planowania i realizacji polityki państwa ma być ustalany w wieloletnich programach Rady Ministrów.

Rozważając celowość przekształcania instytutów naukowo-badawczych w PIB, należy stwierdzić, że tego rodzaju przedsięwzięcia zwiększają bezpieczeństwo finansowe jednostki oraz uniezależniają jej działalność od rynkowych wahań koniunkturalnych. Wadą takiego rozwiązania może być natomiast znacznie silniejsze niż obecnie uzależnienie decyzyjne od organów rządu, spowodowane oparciem finansowania głównie na dotacjach oraz rozszerzeniem uprawnień organów rządu w stosunku do PIB. Może to osłabić niezbędny wzrost innowacyjności kadry naukowej i przedsiębiorczości kadry kierowniczej oraz utrudnić rozwijanie kierunków prac nie odpowiadających interesom dysponentów dotacji.

Przekształcenie JBR w instytut PAN, włączenie do instytutu PAN lub do państwowej szkoły wyższej

W myśl art. 9a *Ustawy o JBR*, jednostka nie mająca statusu PIB może być:

- przekształcona w instytut Polskiej Akademii Nauk, po podjęciu w tej sprawie uchwały przez Prezydium PAN²;
- włączona do instytutu PAN, po uzgodnieniu z dyrektorem tego instytutu oraz z prezesem PAN;
- włączona do państwowej szkoły wyższej, po uzgodnieniu z właściwymi organami szkoły wyższej oraz z ministrem sprawującym nadzór nad tą szkołą.

Podstawą do powzięcia powyższych decyzji może być inicjatywa własna organu sprawującego nadzór nad JBR, a także wniosek dyrektora jednostki lub jej rady naukowej. Wyżej wymienione decyzje ma podejmować (w drodze rozporządzenia) minister sprawujący nadzór nad jednostką, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw nauki oraz mini-

² W trybie art. 38 *Ustawy z 25 kwietnia 1997 r. o Polskiej Akademii Nauk* (DzU 1977, nr 75, poz. 469 z późn. zm.).

strem właściwym do spraw finansów publicznych. Realizatorem omawianych procesów przekształceniowych jest organ sprawujący nadzór nad jednostką.

Instytut PAN lub szkoła wyższa, w wyniku przekształcenia lub włączenia doń JBR, przejmuje wszystkie ustawowe prawa i obowiązki jednostki, także uprawnienia i obowiązki wynikające z decyzji administracyjnych oraz zobowiązania wynikające ze stosunku pracy.

Zaletą tych przekształceń jest możliwość prowadzenia w określonych dziedzinach pełnego cyklu badań, kontynuowania prac rozwojowych i wdrożeniowych, a także wykorzystywania praktycznych osiągnięć w działalności dydaktycznej i kształceniu kadr. Mankamenty natomiast w dużym stopniu odpowiadają wadom właściwym wariantowi łączenia JBR i są związane głównie z przewidywaną długotrwałością procedury postępowania.

Restrukturyzacja powodująca utratę formy prawnej JBR

Przekształcenie w przedsiębiorstwo państwowe lub włączenie do przedsiębiorstwa państwowego

1. **Przekształcenie w przedsiębiorstwo państwowe** polega na nadaniu JBR formy prawnej przedsiębiorstwa państwowego, które to przedsiębiorstwo wstępuje we wszystkie prawa i obowiązki JBR, wraz z zobowiązaniami wynikającymi ze stosunku pracy (art. 7 ust. 1 *Ustawy o JBR*). Przekształcenia JBR w przedsiębiorstwo państwowe dokonuje organ, który utworzył JBR. Procedura przekształcenia przewiduje porozumienie się tego organu z Ministrem Nauki i Ministrem Finansów oraz uzyskanie opinii rady naukowej JBR (w razie podjęcia działań z własnej inicjatywy).

Po 1990 r. tylko jedna jednostka byłego resortu przemysłu została przekształcona w przedsiębiorstwo państwowe. W przypadkach niektórych jednostek, uzyskujących nawet do 90% przychodów z działalności nie zaliczanej do badań naukowych lub prac rozwojowych, także nie zdecydowano się na takie przekształcenie. Było to spowodowane głównie obawą przed wysoce prawdopodobną upadłością.

2. **Włączenie do przedsiębiorstwa państwowego** polega na przejęciu przez przedsiębiorstwo państwowe pracowników i mienia JBR wraz ze wszystkimi prawami i obowiązkami tej jednostki (art. 7 ust. 1 *Ustawy o JBR*). Włączona jednostka zostaje wykreślona z Krajowego Rejestru Sądowego na wniosek przedsiębiorstwa.

Włączenie JBR do przedsiębiorstwa państwowego jest nieco bardziej kłopotliwe od przekształcenia w przedsiębiorstwo państwowe, ponieważ wymaga uzgodnienia takiej decyzji przez organ nadzorujący jednostki z organem założycielskim przedsiębiorstwa, do którego JBR ma być włączona. Po 1990 r. włączono do przedsiębiorstw państwowych 7 niewielkich jednostek dawnego resortu przemysłu, co miało odbudować działalność badawczo-rozwojową w tych przedsiębiorstwach. W praktyce jednak działalność tych jednostek została szybko zdominowana przez zadania produkcyjne. W warunkach obecnej *Ustawy o JBR*, dopuszczającej możliwość bezpośredniej prywatyzacji, przekształcanie JBR w przedsiębiorstwo państwowe traci praktyczne znaczenie.

Likwidacja

Likwidację jednostki zarządza organ, który utworzył jednostkę, w porozumieniu z ministrem nauki oraz ministrem finansów, z własnej inicjatywy albo na wniosek dyrektora lub rady naukowej jednostki. *Ustawa o JBR* (art. 7 ust. 1) za podstawy do likwidacji przyjmuje niewykonywanie zadań w zakresie działalności b+r lub wykonywanie tych zadań nieefektywnie, albo wystąpienie trwałych wymiernych korzyści ekonomicznych z tytułu likwidacji, a także fakt niewybrania rady naukowej zgodnie z wymaganiami ustawy. W praktyce przyczyną likwidowania jednostek była ich niewydolność finansowa.

Likwidacja polega na całkowitym zakończeniu działalności operacyjnej jednostki, zaspokojeniu lub zabezpieczeniu wierzycieli, zadysponowaniu jej mieniem przez ministra nadzorującego jednostkę oraz na wykreśleniu jednostki z Krajowego Rejestru Sądowego. Proces likwidacji JBR jest w praktyce trudny do przeprowadzenia i długotrwały, ze względu na:

- skomplikowaną procedurę prawną, przewidującą m.in. powołanie komisji opracowującej wiele ocen i analiz, wyznaczenie likwidatora, egzekucję należności, zaspokojenie zobowiązań oraz zagospodarowanie mienia;
- wysokie koszty likwidacji, mogące przekroczyć wartość jednostki;
- brak zainteresowania organów nadzorujących JBR likwidacją zadłużonych jednostek, których niezaspokojone zobowiązania obciążą Skarb Państwa.

Kierunki działania Ministerstwa Gospodarki dotyczące nadzorowanych JBR przewidują wykorzystanie instrumentu likwidacji wobec jednostek, które w dwóch kolejnych latach wykazywały znaczne straty finansowe i które nie rokują poprawy sytuacji ekonomicznej. W listopadzie 2000 r. w stan likwidacji było postawionych siedem jednostek badawczo-rozwojowych³.

Likwidację można wykorzystać do prywatyzacji mienia jednostki, a zwłaszcza do tworzenia przez pracowników jednostki spółek produkcyjnych i/lub usługowych – z udostępnianej im części mienia, które nadaje się do dalszego gospodarczego wykorzystania. Zagadnienie to zostało przedstawione w innej części artykułu.

Funkcjonowanie organizacji pożytku publicznego w sferze badań naukowych

Treść art. 74 ust. 1 *Ustawy o JBR*, znowelizowanego ustawą z 26 października 2000 r., umożliwia nadanie statusu JBR jednostce organizacyjnej utworzonej przez osobę fizyczną lub prawną. Z zagadnieniem tym wiąże się problem tworzenia w Polsce organizacji pożytku publicznego działających m.in. w sferze badań naukowych, na zasadach niedochodowych (typu *non profit*).

Od początku lat dziewięćdziesiątych następuje w Polsce wzrost społecznego zainteresowania tworzeniem tego typu organizacji, jako form instytucji pozarządowych niezbędnych dla rozwijania społeczeństwa obywatelskiego. W naszym kraju funkcjonuje ponad 30 tys. organizacji pozarządowych, zatrudniających ok. 200 tys. pracowników⁴. Tenden-

³ *Strategia i kierunki działania Ministerstwa Gospodarki wobec nadzorowanych jednostek badawczo-rozwojowych do 2005 roku*, Ministerstwo Gospodarki, Departament Jednostek Badawczo-Rozwojowych i Współpracy Naukowej, Warszawa, listopad 2000, s. 13.

⁴ Według informacji zawartej w *Uzasadnieniu do Projektu ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* z lutego 2002 r.

cja ta odpowiada doświadczeniom rozwiniętych państw demokratycznych. Jednostki o charakterze niedochodowych podmiotów użyteczności publicznej występują w większości państw członkowskich OECD, w tym w krajach Unii Europejskiej, najczęściej w formie stowarzyszeń oraz fundacji, prowadząc działalność m.in. w sferze badań naukowych i prac rozwojowych.

Obecnie brak jest w Polsce szczególnych umocowań regulujących zasady działalności jednostek prowadzących badania naukowe i prace rozwojowe, będących własnością fundacji i stowarzyszeń. Niejasne pod względem prawnym możliwości skorzystania przez te organizacje ze statusu jednostek badawczo-rozwojowych wynikają z przepisów art. 74 ust. 1 *Ustawy o JBR*. Brak systemowych rozwiązań prawnych stanowi istotną przeszkodę w funkcjonowaniu tych organizacji w Polsce. Podjęte w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych inicjatywy zmierzające do uregulowania zasad tworzenia i funkcjonowania niedochodowych podmiotów użyteczności publicznej (typu *non profit*) zaowocowały projektem *Ustawy o działalności pożytku publicznego* z 19 grudnia 1996 r. Kolejna wersja projektu aktu prawnego, pod nazwą *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, została przyjęta przez Radę Ministrów w lutym 2002 r. i uchwalona przez Sejm 24 kwietnia 2003 r. wraz z drugą ustawą – *Przepisy wprowadzające ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (DzU 2003, nr 96, poz. 873 i 874). W art. 4 ust. 1 ustawy ustalono zakres działań pożytku publicznego w sferze zadań publicznych, uwzględniając w pkt. 11 istotne z punktu widzenia jednostek badawczo-rozwojowych zadania w dziedzinie nauki, edukacji, oświaty i wychowania.

Zgodnie z ustawą zadania publiczne mogą być zlecane do realizacji organizacjom pozarządowym wraz z udzieleniem dotacji. Organizacja pozarządowa (głównie stowarzyszenie lub fundacja) spełniająca wymagania sformułowane w art. 20 ustawy uzyskuje status organizacji pożytku publicznego, której przysługują określone w art. 24 ust. 1 ustawy zwolnienia od podatków i opłat, w odniesieniu do prowadzonej przez nią działalności pożytku publicznego. Ponadto organizacja taka może, zgodnie z art. 24 ust. 2 ustawy, nabywać na szczególnych warunkach prawo użytkowania nieruchomości będących własnością Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego.

W warunkach obowiązywania przepisów obu wymienionych ustaw, których znaczna część wejdzie w życie z dniem 1 stycznia 2004 r., może być brane pod uwagę wnoszenie przez Skarb Państwa do organizacji pożytku publicznego mienia likwidowanych JBR, w celu kontynuowania zadań w dziedzinie nauki.

Tworzenie struktur holdingowych przez JBR

Podstawowe pojęcia oraz istota struktur holdingowych

Współczesną gospodarkę rynkową cechuje nasilanie się procesów integracji kapitałowej i organizacyjnej przedsiębiorstw. Skutkiem tych procesów jest tworzenie złożonych **zgrupowań gospodarczych**, obejmujących jednostki, które coraz częściej zachowują swoją podmiotowość prawną.

Według Stanisława Softysińskiego pojęcie „zgrupowanie spółek” oznacza hierarchiczną strukturę organizacyjną złożoną z dwóch lub większej liczby spółek podległych scentralizowanemu zarządzaniu, w której zazwyczaj tylko jeden członek zgrupowania (podmiot

dominujący) zajmuje pozycję w pełni niezależną ekonomicznie i sprawuje kontrolę we wszystkich lub kluczowych dziedzinach działalności zgrupowania⁵.

Podstawą tworzenia zgrupowania są najczęściej powiązania kapitałowe między jego uczestnikami. Pojęcie „**grupa kapitałowa**” oraz stan zależności podmiotów gospodarczych zostały określone przepisami kilku ustaw, przy czym w sposób najbardziej szczegółowy (na potrzeby sprawozdań finansowych) – w *Ustawie o rachunkowości* z 29 września 1994 r. (DzU 1994, nr 121, poz. 591), zasadniczo zmienionej przepisami ustawy z 9 listopada 2000 r. (DzU 2000, nr 113, poz. 1186). Według znowelizowanego art. 3 ust. 1 ustawy, przez grupę kapitałową rozumie się spółkę handlową będącą jednostką dominującą, wraz ze spółkami handlowymi będącymi jednostkami zależnymi i jednostkami współzależnymi nie będącymi spółkami handlowymi. Wśród wprowadzonych siedmiu kryteriów sprawowania kontroli przez jednostkę dominującą, jako główne przyjęto posiadanie bezpośrednich lub pośrednich udziałów zapewniających większość ogólnej liczby głosów w organie stanowiącym innej jednostki.

W sposób bardziej precyzyjny zdefiniowano pojęcie „**spółka dominująca**” oraz określono kryteria dominacji i zależności w *Kodeksie spółek handlowych*. Według art. 4§1 k.s.h. spółka handlowa jest spółką dominującą, jeżeli spełnia przynajmniej jedno z następujących sześciu kryteriów:

- 1) dysponuje bezpośrednio lub pośrednio większością głosów na zgromadzeniu wspólników albo na walnym zgromadzeniu także jako zastawnik albo użytkownik, bądź w zarządzie innej spółki kapitałowej (spółki zależnej), także na podstawie porozumień z innymi osobami, lub
- 2) jest uprawniona do powoływania lub odwoływania większości członków zarządu innej spółki kapitałowej (spółki zależnej) albo spółdzielni (spółdzielni zależnej), także na podstawie porozumień z innymi osobami, lub
- 3) jest uprawniona do powoływania lub odwoływania większości członków rady nadzorczej innej spółki kapitałowej (spółki zależnej) albo spółdzielni (spółdzielni zależnej), także na podstawie porozumień z innymi osobami, lub
- 4) więcej niż połowa członków zarządu spółki kapitałowej jest jednocześnie członkami zarządu spółki zależnej albo spółdzielni zależnej, lub
- 5) dysponuje bezpośrednio bądź pośrednio większością głosów w spółce osobowej zależnej albo na walnym zgromadzeniu spółdzielni zależnej, także na podstawie porozumień z innymi osobami, lub
- 6) wywiera decydujący wpływ na działalność spółki kapitałowej zależnej albo spółdzielni zależnej, w szczególności na podstawie umów określonych w art. 7⁶.

Nowy kodeks obejmuje pojęciem spółki dominującej wszystkie spółki handlowe, a więc oprócz spółek akcyjnych i spółek z o.o. także spółki jawne, partnerskie, komandytowe i komandytowo-akcyjne. Pojęcie „spółka zależna” zostało natomiast zarezerwowane wyłącznie dla spółek z o.o. i akcyjnych. Spółka dominująca i spółka zależna zostały objęte szerszą kategorią „spółka powiązana”, tj. takiej spółki kapitałowej, w której inna spółka handlowa lub spółdzielnia dysponuje bezpośrednio bądź pośrednio co najmniej 20% głosów na zgromadzeniu wspólników lub która posiada bezpośrednio co najmniej 20% udziałów albo akcji w innej spółce kapitałowej.

⁵ S. Soltysiąski: *Zgrupowania spółek. Zarys problematyki prawnej*, „Kwartalnik Prawa Gospodarczego” 1994, zeszyt 3, s. 223.

⁶ Chodzi tu o umowy zawarte między spółką dominującą a spółką zależną, dotyczące zarządzania spółką zależną lub przekazywania zysku przez spółkę zależną.

Do podstawowych form takich organizacji, ogólnie określanych jako grupy kapitałowe, zalicza się zgrupowania spółek handlowych mające charakter holdingu oraz koncernu. Pojęcia „**holding**” i „**koncern**” nie są prawnie zdefiniowane w Polsce i w większości krajów europejskich. Określenia tych form można dokonać pośrednio – na podstawie przepisów regulujących działalność grup kapitałowych oraz zaistniałej praktyki tworzenia tego typu zgrupowań w krajach o rozwiniętej gospodarce rynkowej. Opierając się na tych podstawach, można przyjąć kryteria identyfikacji pojęć „holding” i „koncern”, które przedstawiają rysunki 1 i 2.

Tworzenie struktur holdingowych może dotyczyć zarówno podmiotów zachowujących formę państwowej JBR, jak i spółek powstałych w wyniku przekształcenia JBR. W tym drugim przypadku działalność badawczo-rozwojowa może być prowadzona przez spółkę dominującą lub przez określoną spółkę zależną. Spółkom tym może być nadany status jednostki badawczo-rozwojowej na warunkach przewidzianych w art. 74 *Ustawy o JBR* oraz w *Rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie warunków i trybu nadawania oraz pozbawiania jednostki organizacyjnej statusu jednostki badawczo-rozwojowej* z 24 lipca 2001 r. (DzU 2001 nr 85, poz. 927).

Sposoby tworzenia struktur wielopodmiotowych wynikające z aktualnych przepisów

Jako ogólne podstawy tworzenia w Polsce struktur wielopodmiotowych można przyjąć następujące przepisy:

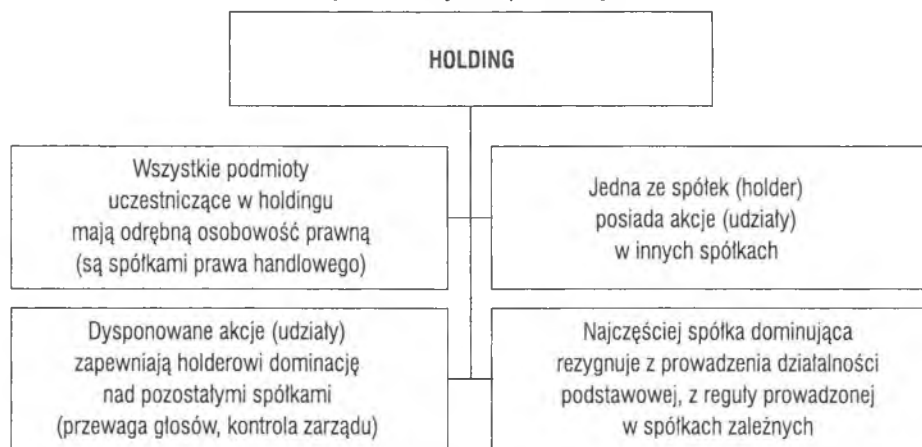
- art. 151 §2 i art. 301 §1 *Kodeksu spółek handlowych*, regulujące tworzenie spółki z o.o. oraz spółki akcyjnej przez jedną osobę (osobą tą nie może być wyłącznie jednoosobowa spółka z ograniczoną odpowiedzialnością);
- art. 529 §1 pkt 4 *Kodeksu spółek handlowych*, umożliwiający podział spółki kapitałowej przez przeniesienie części majątku spółki dzielonej na istniejącą spółkę lub na spółkę nowo zawiązaną (podział przez „wydzielenie”); korzystanie z tego przepisu może być szczególnie przydatne dla restrukturyzacji i prywatyzacji JBR;
- odpowiednie rozdziały k.s.h. regulujące zbywanie i obejmowanie akcji spółek akcyjnych oraz udziałów spółek z o.o.;
- ustawę *Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi* z 21 sierpnia 1997 r. (DzU 1997, nr 118, poz. 754 z późn. zm.);
- art. 18 ust. 1 *Ustawy prywatyzacyjnej*, zgodnie z którym spółka powstała w wyniku komercjalizacji może być jedynym założycielem spółki akcyjnej lub spółki z o.o.

Jako podstawa prawna tworzenia struktur wielopodmiotowych przez JBR (z zachowaniem jej statusu) może służyć przepis art. 76 *Ustawy o JBR*, według którego w sprawach nie uregulowanych tą ustawą stosuje się odpowiednie przepisy dotyczące przedsiębiorstw państwowych. Na zakładanie spółek przez przedsiębiorstwa państwowe zezwala art. 11 *Ustawy o przedsiębiorstwach państwowych*, zgodnie z którym przedsiębiorstwo to może, w celach gospodarczo uzasadnionych, tworzyć jednostki gospodarcze przewidziane w przepisach prawa (co dotyczy również spółek jednoosobowych).

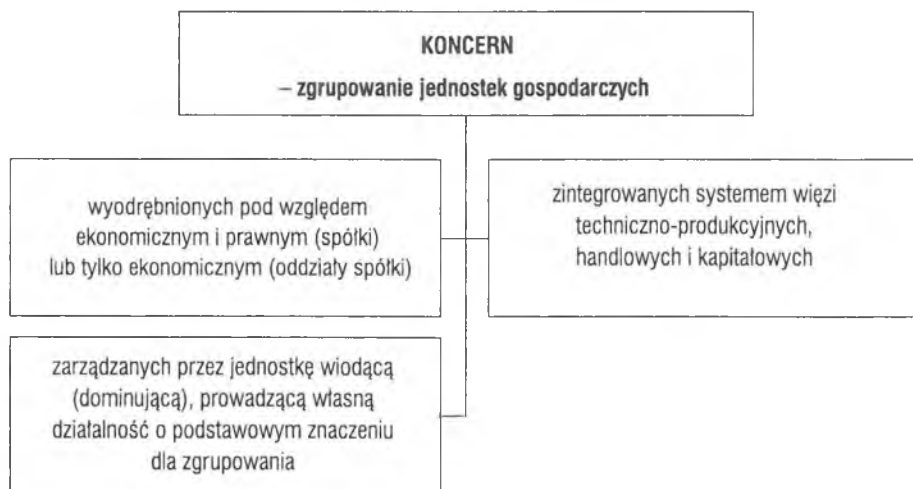
Inne sposoby tworzenia przez JBR układów kapitałowych z udziałem jednostek zewnętrznych (niekoniecznie typu holdingowego), mogą polegać na:

1. Utworzeniu z innymi podmiotami, ewentualnie z części majątku własnego, spółki prawa handlowego (akcyjnej lub z o.o.). Wpływ JBR na zarządzanie powstałą spółką będzie proporcjonalny do wielkości posiadanych przez jednostkę udziałów w tej spółce.

Rysunek 1
Kryteria klasyfikacji holdingu

Rysunek 6
Kryteria klasyfikacji koncernu

2. Zakładaniu zależnych od JBR spółek prawa handlowego (akcyjnych lub z o.o.) wykorzystujących mienie JBR, z udziałem głównie pracowników jednostki oraz ewentualnie innych osób fizycznych i prawnych. Można tu zwłaszcza rozważyć formę przekształceń polegającą na utworzeniu spółki z udziałem JBR (aport rzeczowy i wkład finansowy) oraz pracowników, ewentualnie z wykorzystaniem dodatkowo metody udostępniania spółce części majątku na podstawie umowy najmu, dzierżawy, leasingu i franszyzy. Rozwiązanie to stwarza rzetelne podstawy materialne stabilnej działalności spółki, zwiększa jej wiarygodność kredytową i zaufanie ewentualnych przyszłych współników zewnętrznych.

3. Tworzeniu współpracujących z jednostką spółek osobowych z udziałem wyłącznie pracowników JBR, wykorzystujących określone składniki mienia jednostki. Takie przedsięwzięcia zapewniają dużą samodzielność zespołom pracowników, przybliżają ich działalność do zamówień zewnętrznych oraz motywują do obniżania kosztów własnych. Ich zastosowanie można rozważyć np. w odniesieniu do osób zatrudnionych w komórkach naukowo-badawczych, prowadzących działalność komercyjną na rzecz podmiotów gospodarczych.

Nowym rozwiązaniem prawnym, możliwym do zastosowania w grupach spółek, w których dominującą pozycję zajmuje JBR lub spółka powstała w wyniku przekształcenia tej jednostki, są zgrupowania odpowiadające formie koncernów umownych występujących w Niemczech. Ich tworzenie w Polsce może się odbywać w drodze zawierania umów przewidujących zarządzanie spółkami zależnymi przez podmiot dominujący lub umów o przekazanie zysku do podmiotu dominującego, zgodnie z art. 7 §1 k.s.h.

Zalety i wady struktur holdingowych

Upodmiotowienie wewnętrznych jednostek organizacyjnych JBR spowoduje, że powstałe spółki staną się bezpośrednio odpowiedzialne za skutki prowadzonej działalności. Samodzielne podmioty ponoszą ryzyko finansowe prowadzonej działalności i nie obciążają powstałymi ewentualnymi stratami całej jednostki badawczo-rozwojowej, jak to jest w warunkach istnienia jednolitego układu prawno-organizacyjnego JBR. Wprowadzenie struktury holdingowej pozwala na:

- łatwiejszy dostęp do środków finansowych (kapitałów) inwestorów zewnętrznych;
- zwiększenie inwencji, przedsiębiorczości i elastyczności dzięki usunięciu przeszkód hamujących samodzielność działania poszczególnych jednostek;
- prawidłowy rachunek kosztów oraz obiektywizację wewnętrznych rozliczeń dokonywanych w układzie poszczególnych centrów zysku i odpowiedzialności za wyniki;
- uwolnienie kierownictwa JBR od zajmowania się znaczną częścią spraw bieżących oraz zwiększenie jego zainteresowania osiąganiem zysków, obniżaniem kosztów i podejmowaniem nowych kierunków działalności.

Wyłonienie odrębnych podmiotów prawnych spośród dotychczasowych jednostek składowych JBR przybliża szansę przekształceń własnościowych i prywatyzacji. Zazwyczaj łatwiej jest kolejno prywatyzować lub sprzedawać poszczególne konkretne obiekty o ograniczonym majątku niż całą jednostkę.

Należy również wspomnieć o potencjalnie negatywnych aspektach struktury holdingowej, z których najważniejszym jest niebezpieczeństwo preferowania partykularnych interesów przez poszczególne spółki, kosztem celów strategicznych zgrupowania.

Bariery w podejmowaniu przekształceń JBR. Propozycje zmian

Jednostki badawczo-rozwojowe oraz ich organy nadzorujące pokładały wielkie nadzieje na poprawę sytuacji jednostek w nowelizacji *Ustawy o JBR*, umożliwiającej prywatyzację oraz dającej podstawy do innych przekształceń. Niestety, minęły już dwa lata od wprowadzenia w życie nowych rozwiązań prawnych i żadnej jednostki nie udało się w tym okresie skomercjalizować oraz sprywatyzować. Nie podjęto również znaczących działań dotyczących

nadawania statusu państwowego instytutu badawczego (PIB) oraz włączania JBR do instytutów PAN lub do państwowych szkół wyższych, bądź przekształcania w instytuty PAN⁷.

Dotychczasowy zakres przekształceń JBR jest ograniczony do wspomnianych już przedsięwzięć łączenia oraz likwidacji niewielkiej liczby jednostek. Można było również zaobserwować przypadki częściowej prywatyzacji JBR, obejmującej niektóre jednostki wewnętrzne (jak zakłady doświadczalne) i komórki prowadzące działalność komercyjną. Prywatyzacja ta polegała najczęściej na tworzeniu spółek z o.o. z udziałem jednostki macierzystej i pracowników oraz spółek cywilnych działających pod „opieką” franchisingową jednostki. Jako przykład tego rodzaju prywatyzacji mogą posłużyć Główny Instytut Górnictwa w Katowicach, COBRABiD w Warszawie, Instytut Obróbki Plastycznej w Poznaniu. Ponadto w kilku JBR wykonano prace przygotowujące do prywatyzacji całą jednostkę (m.in. w Instytucie Farmaceutycznym w Warszawie, Przemysłowym Instytucie Maszyn Budowlanych w Kobyłce oraz w Ośrodku Badawczo-Rozwojowym Gospodarki Remontowej Energetyki we Wrocławiu).

Warto przypomnieć, że Międzyresortowy Zespół ds. Reformy Jednostek Badawczo-Rozwojowych zaproponował w swoim sprawozdaniu z sierpnia 2000 r.:

- sprywatyzowanie 95 jednostek, tj. 42,2% stanu;
- nadanie 10 instytutom statusu państwowego instytutu badawczego, co wiązało się z połączeniem 26 jednostek;
- likwidację 11 jednostek (w dwóch przypadkach była to propozycja alternatywna wobec prywatyzacji);
- włączenie 10 jednostek do instytutów PAN lub państwowych szkół wyższych.

Jakie mogą być powody „zastoju” w realizacji przekształceń własnościowych w sektorze jednostek badawczo-rozwojowych? Niewątpliwie najważniejszą przyczyną jest niedostatek środków finansowych w jednostkach oraz brak środków wspomagających w budżecie.

Według danych Ministra Nauki – Przewodniczącego Komitetu Badań Naukowych środki budżetowe przeznaczone na naukę, liczone w wartościach realnych, spadły w 2002 r. o 34% w porównaniu z 1991 r., a w stosunku do 2001 r. zmniejszyły się o 17,87%⁸. W porównaniu z krajami Unii Europejskiej i OECD drastyczna rozbieżność występuje w kształtowaniu się relacji nakładów krajowych brutto na działalność b+r do produktu krajowego brutto (GERD/GPD). Wskaźnik ten w Polsce w 2000 r. wynosił 0,70%, podczas gdy w 1999 r. w krajach UE osiągnął 1,86% a w krajach OECD 2,21%⁹.

W strukturze finansowania poszczególnych sektorów nauki w Polsce (PAN, uczelnie, JBR) wystąpiły zmiany niekorzystne dla JBR, wynikające ze zwiększenia finansowania badań naukowych prowadzonych w szkołach wyższych. Udział tego sektora w środkach budżetu na naukę wzrósł z 22% w 1991 r. do 43% w 2001 r.¹⁰.

Inną ważną przyczyną znikomego tempa przekształceń JBR jest inercja kierownictwa jednostek, często nie mającego rozpoznania potrzeb rynku i obawiającego się pogorszenia wyników funkcjonowania jednostki wskutek utraty po przekształceniu uprawnień wynikających ze statusu JBR (nie w pełni zagwarantowanych obecnymi przepisami), a także zagrożonego utratą zajmowanych stanowisk.

⁷ Status państwowego instytutu badawczego został dotychczas nadany tylko Centralnemu Instytutowi Ochrony Pracy na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z 5 listopada 2002 r. (DzU. 2002, nr 192, poz. 1606).

⁸ M. Kleiber: *Założenia reformy systemu organizacji i finansowania nauki*, „Nauka” 2002, nr 4.

⁹ *Nauka i technika w 2000 roku*, GUS, Warszawa 2002, s. 96.

¹⁰ Konspekt wystąpienia Ministra Nauki – Przewodniczącego Komitetu Badań Naukowych na konferencji „Nauka 2002”, Warszawa, 16–17 maja 2002 r., Nauka '02 DOC; JFK, 14/05/2002.

Sytuację niepewności jednostek stwarza brak niektórych przepisów wykonawczych do znowelizowanej *Ustawy o JBR* oraz wprowadzenie pewnych uregulowań, mogących wpłynąć niekorzystnie na funkcjonowanie jednostek po prywatyzacji. Duże wątpliwości budzi treść §5 rozporządzenia Rady Ministrów z 24 lipca 2001 r. (DzU 2001, nr 85, poz. 927), według którego status JBR nadawany jest na okres nie dłuższy niż 3 lata, przy czym nie podaje się ewentualnych warunków odnowienia statusu. Takie rozwiązanie stwarza nierówne szanse funkcjonowania prywatnych i państwowych JBR, ponieważ ograniczony czas dysponowania statusem spowoduje niepewność przyszłych warunków działalności prywatnych JBR. Należy również wspomnieć o dużej pracowitości każdorazowego sporządzania licznych opracowań i dokumentów, załączanych do wniosku o nadanie statusu JBR, według skomplikowanej procedury zawartej w §2 rozporządzenia.

Nie jest jasno postawione w przepisach zachowanie w ramach statusu JBR (po prywatyzacji) szczególnych uprawnień jednostki, dotyczących przeprowadzania przewodów doktorskich i habilitacyjnych. Sprawa ta wymaga jednoznacznego stanowiska prawnego.

Część przepisów zawartych w rozporządzeniach dotyczących prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych nie może być odniesiona wprost do sytuacji przekształcanych JBR i wymaga zmiany.

W odniesieniu do przekształcania jednostek w drodze komercjalizacji, potrzebne jest opracowanie nowego wzoru kwestionariusza jednostki badawczo-rozwojowej przeznaczonej do komercjalizacji oraz określenie wykazu dokumentów niezbędnych do sporządzenia aktu komercjalizacji.

Nowe przepisy wykonawcze powinny również uregulować sposób wyboru przedstawicieli pracowników do pierwszej rady nadzorczej (o którym mowa w art. 12 ust. 4 *Ustawy prywatyzacyjnej*), ze względu na brak organu ogólnego zebrania pracowników – delegatów w jednostkach badawczo-rozwojowych.

W stosunku do zasad prywatyzacji pośredniej i bezpośredniej niezbędne jest dostosowanie do specyfiki JBR części przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z 3 czerwca 1997 r. w sprawie zakresu analizy spółki oraz przedsiębiorstwa państwowego, sposobu jej zlecania, opracowania zasad odbioru i finansowania oraz warunków, w razie spełnienia których można odstąpić od opracowania analizy (DzU 1997, nr 64, poz. 408), zmienionego rozporządzeniem Rady Ministrów z 17 września 1999 r. (DzU 1999, nr 77, poz. 866).

Stosowanie metody prywatyzacji JBR w drodze oddawania jednostki do odpłatnego korzystania przez spółkę z udziałem pracowników stwarza potrzebę wprowadzenia rozwiązań prawnych wyrównujących pozycję konkurencyjną tych jednostek w stosunku do prywatyzowanych w ten sposób przedsiębiorstw, prowadzących działalność w skali gospodarczej szerszej niż JBR.

Poprawę sytuacji finansowej części JBR i wzrost środków budżetowych na cele restrukturyzacji oraz prywatyzacji jednostek mogą przynieść działania zapowiadane przez Ministra Nauki, zawarte w założeniach reformy finansowania nauki. Zmierzą one, z jednej strony, do stosowania selektywnej polityki rozdziału środków budżetowych, ukierunkowanej na cztery grupy tematów: INFO, BIO, TECHNO, EDU¹¹. Z drugiej strony natomiast mają one na celu podniesienie efektywności wykorzystania tych środków, m.in. dzięki wstrzymaniu finansowania jednostek i zespołów słabych pod względem

¹¹ M. Kleiber: op. cit.

merytorycznym i nie rokujących szans rozwoju. W założeniach tych przewiduje się również wykorzystanie nowych instrumentów finansowych zachęcających przedsiębiorców do inwestowania w badania oraz przeznaczanie na ten cel środków z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej i z funduszy offsetowych pochodzących z dużych zamówień rządowych.

Do wzrostu środków pozabudżetowych pochodzących z zamówień prywatnych przedsiębiorców przyczyniłoby się zwłaszcza wyłączenie jednostek badawczo-rozwojowych z sektora finansów publicznych, w wyniku skreślenia art. 5 pkt 5 w *Ustawie o finansach publicznych* z 26 listopada 1998 r. (DzU 1998, nr 155 poz. 1014). Wyłączenie środków własnych jednostek spod działania przepisów tej ustawy oraz *Ustawy o zamówieniach publicznych* uelastyczyłoby i odbiurokratyzowało procedury współpracy JBR z przedsiębiorstwami. Wprowadzenie powyższego rozwiązania prawnego pozwoliłoby na odejście od przyjętej w art. 13 ust. 3 *Ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych* zasady obciążania Skarbu Państwa nie zaspokojonymi zobowiązaniami likwidowanej jednostki. Ma to znaczenie dla obniżenia kosztów likwidacji i skrócenia długich okresów realizacji działań likwidacyjnych (np. likwidacja COBR Instalacji i Urządzeń Elektrycznych w Budownictwie „Elektromontaż” miała trwać od 10 sierpnia 2001 r. do 31 marca 2003 r.).

Brzemienne w skutkach dla jednostek badawczo-rozwojowych może się okazać *Ustawa – Prawo upadłościowe i naprawcze*, uchwalona przez Sejm 28 lutego 2003 r. (DzU 2003, nr 60, poz. 535). Przepisy tej ustawy, wchodzące w życie z dniem 1 października 2003 r., będą również stosowane w odniesieniu do jednostek badawczo-rozwojowych, dotychczas nie podlegających upadłości. Upadłość zagraża obecnie blisko jednej trzeciej jednostek, które nie są w stanie wygospodarować zysku netto i spłacać swoich zobowiązań.

Instytucja prawna upadłości może być wykorzystana do prywatyzacji oraz do głębokiej restrukturyzacji potencjału JBR, przez tworzenie nowych podmiotów w miejsce upadłych jednostek oraz sprzedaż poszczególnych części organizacyjnych i składników mienia JBR.

Od kilku lat w Polsce można zaobserwować zainteresowanie koncepcją wykorzystania form instytucji pożytku publicznego do organizacji badań i prac rozwojowych, m.in. poprzez tworzenie sieci jednostek na wzór dużych organizacji badawczych, takich jak Towarzystwo Fraunhofera w Niemczech czy Consiglio Nazionale delle Ricerche we Włoszech. Poparcie dla tej koncepcji wyraziła również Rada Główna JBR¹². Tworzenie tego typu sieci, wymagające wprowadzenia wielu zmian systemowych w organizacji i funkcjonowaniu nauki polskiej, wymaga odrębnego rozważenia.

¹² Stanowisko Rady Głównej JBR w sprawie nowej polityki naukowej i innowacyjnej. List przewodniczącego Rady Głównej JBR do Premiera, opublikowany w Biuletynie Rady Głównej JBR z września 2002 r.